

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ: АНАЛІЗ ПРОВЕДЕНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ВИОКРЕМЛЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ

Мельниченко О. А.,

*д. держ. упр., проф., професор кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України, м. Харків*

Проаналізовано зміст авторефератів дисертацій і фахових публікацій, присвячених державному регулюванню розвитку фізичної культури та спорту. Виокремлено перспективні напрями дисертаційних досліджень за даною проблематикою.

Ключові слова: державне регулювання, розвиток, фізична культура, спорт, дисертаційні дослідження, перспективні напрями.

Melnychenko O. A.,

*Doctor of Public Administration, Professor,
Professor of Economic Policy and Management Department, KRI NAPA, Kharkiv*

STATE REGULATION OF PHYSICAL CULTURE AND SPORT DEVELOPMENT: ANALYSIS OF RESEARCH AND SELECTION OF PROMISING AREAS

The contents of dissertation summaries and specialized publications devoted to state regulation of physical culture and sports development have been analyzed. Perspective areas of dissertation research in the field have been outlined.

Key words: state regulation, development, physical culture, sports, dissertation research, perspective areas.

Постановка проблеми. Держава має дбати про створення сприятливих умов для задоволення все зростаючих потреб населення, що стає можливим, окрім іншого, за умови, коли ті будуть виконувати фізичні вправи, приймати участь у спортивних змаганнях, вболівати за улюблену команду/спортсмена тощо. До того ж, “головна філософія фізичної культури та спорту – виховання здорової нації” [5, с. 148] – “цілком відповідає парадигмі державної гуманітарної політики, оскільки без доброго самопочуття неможливо повною мірою реалізувати власний інтелектуальний потенціал, набуті знання та навички” [3, с. 263]. Означене й обумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку фізичної культури та спорту стала наріжним каменем дисертаційних досліджень з державного управління (С. Вавренюк, І. Гасюк), економіки (І. Міщенко), історії (С. Нікітенко), педагогіки (В. Василюк, Д. Солопчук, О. Шамич), права (Г. Бордюгова, Л. Вострокнутов, Ю. Репкіна, М. Тіхонова, М. Ткалич, Н. Ярова), соціальних комунікацій (О. Садовник), соціології (В. Лукашук, Л. Люта), фізичного виховання та спорту (Аль Шаар Амер Алі, Юсеф Юсеф Алі, Г. Арделеан, Г. Безверхня, Т. Бондар, Ю. Довгенько, М. Дудчук, Д. Голод, Рамзі Жабер, Ю. Зайдовий, М. Кость, В. Куделко, А. Кухтій, О. Литвин, Лю Лу, П. Мартин, Зайдіє Мухамед, Ю. Мічуда, Абдельрахман Ма Найрат, М. Олійник, Г. Пуятіна, В. Ришковський, Ван Сюемань, Н. Тарасюк, Чжу Фен) тощо. Дефіцит комплексних досліджень щодо державного регулювання розвитку фізичної культури та спорту компенсується публікаціями у фахових виданнях таких науковців: О. Алікова, М. Калина, Кононович, К. Кудлата, О. Кузьменко, С. Ліщук, В. Мудрік, Ю. Наконечний, В. Погребний, І. Рибчич, Н. Сітнікова, Н. Суханова, М. Трубіна, І. Шевчук тощо.

Постановка завдання. Метою статті є розробка рекомендацій з удосконалення державного регулювання розвитку фізичної культури та спорту. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) проаналізувати зміст авторефератів дисертацій і фахових публікацій, присвячених державному регулюванню розвитку фізичної культури та спорту; 2) виокремити перспективні напрями дисертаційних досліджень за даною проблематикою.

Виклад основного матеріалу. При виборі перспективних напрямів дисертаційних досліджень здобувачі наукових ступенів мають зважати на захищені положення наукової новизни за відповідною тематикою, а саме:

1. Впливу держави на розвиток фізичної культури та спорту присвячено як дисертаційні дослідження (С. Вавренюк, І. Гасюк), так і окремі їх розділи (М. Дудчук, Ю. Мічуда, Ю. Репкіна) чи частини (Ю. Довгенько, В. Куделко, М. Олійник, Н. Ярова).

2. Предметом дисертаційних досліджень було обрано:

– механізми державного управління фізичною культурою та спортом (С. Вавренюк, І. Гасюк); програмно-цільове управління як компонент механізму державного управління матеріально-технічною базою олімпійського та паралімпійського спорту (Ю. Довгенько); механізми прийняття рішень у системі управління спортивно-оздоровчим підприємством (І. Міщенко);

– організаційно-управлінська діяльність Комітету з питань фізичної культури і спорту Харківської районної державної адміністрації (В. Куделко); процесуальна та структурно-функціональна моделі державного управління розвитком фізичної культури та спорту (І. Гасюк); вдосконалення діяльності управлінь і комітетів з питань фізичної культури та спорту (М. Олійник);

– закономірності правового регулювання фізичної культури та здорового способу життя (Л. Вострокнутов); стратегія формування системи спорту для всіх (М. Дудчук); модель управління фізичною культурою та спортом на сільському й районному рівнях в умовах переходу України до ринкових відносин (М. Кость); правові норми адміністративного законодавства та адміністративно-правові акти, які регулюють діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування у сфері фізичної культури та спорту (Ю. Репкіна); організаційно-правове регулювання галузі спорту (Н. Ярова) тощо.

Відаючи належне напрацюванням вітчизняних науковців (передусім, теоретичним розробкам і практичним рекомендаціям), слід наголосити на необхідності продовження наукових розвідок з урахуванням наявного наповнення елементів державного регулювання в дисертаційних дослідженнях і публікаціях (передусім у фахових виданнях) за даною проблематикою, як-от:

1. Напрями державного регулювання: реформування системи управління розвитком фізичної культури та спорту (О. Алікова, М. Калина, В. Кононович, К. Кудлата, О. Кузьменко); проведення спортивних мегаподій у країні (Е. Букін, Т. Васильців, А. Скрипник); стимулювання розвитку фізичної культури та спорту (І. Гасюк); розвиток державного сектору сфери фізичної культури та спорту; підготовка фахівців з фізичного виховання та спорту за рахунок бюджетних коштів; стимулювання попиту та пропозиції фізкультурно-спортивних послуг, підвищення їх якості; надання пільг виробникам та “первинним” і “вторинним” споживачам фізкультурно-спортивних послуг; стимулювання розвитку сегментів цього ринку; фінансування проведення наукових досліджень з проблем фізичного виховання та спорту (Ю. Мічуда); прийняття Закону України “Про фізичну культуру та спорт (нова редакція)”; розробка й впровадження Загальнодержавної цільової соціальної програми “Здорова нація”; формування сучасної системи олімпійської підготовки; будівництво та ефективна експлуатація загальнодоступних спортивних споруд; кадрове забезпечення розвитку фізичної культури та спорту (Н. Сітнікова).

2. Технології державного регулювання: стратегічне планування (І. Гасюк, М. Дудчук, І. Шевчук); соціальний моніторинг рівня залучення населення до спорту (М. Дудчук); державний контроль (Ю. Репкіна).

3. Механізми державного регулювання:

– *загальні*: адміністративний, економічний (І. Гасюк), організаційний (І. Гасюк, В. Горбачов, Г. Путятіна, Н. Сітнікова, І. Шевчук), правовий (І. Гасюк, К. Кудлата, Н. Сітнікова), фінансовий (Н. Сітнікова), організаційно-правовий (Н. Ярова);

– *специфічні*: взаємодії державних структур і громадськості (С. Вавренюк); медичного забезпечення кожної із підсистем сфери; відратування частини акцизного збору від реалізації алкогольної та тютюнової продукції й цілеспрямованого фінансування державних програм капітального бюджетування галузі за рахунок частки у сплачуваному підприємствами податку на прибуток (І. Гасюк); оперативного управління потоками клієнтів спортивно-оздоровчого комплексу; упровадження проектного менеджменту в організацію діяльності спортивно-оздоровчих підприємств; удосконалювання керування діяльністю спортивно-оздоровчого комплексу (І. Міщенко).

4. Забезпечення державного регулювання: кадрове (І. Гасюк, Д. Голод, К. Кудлата, Ю. Мічуда, Н. Сітнікова), організаційне (І. Гасюк, Ю. Мічуда), матеріально-технічне (І. Гасюк, Д. Голод, К. Кудлата, Ю. Мічуда), фінансове (І. Гасюк, Д. Голод), нормативно-правове (І. Гасюк, М. Дудчук, Ю. Мічуда), інформаційне, науково-методичне (Д. Голод, Ю. Мічуда), соціально-правове (Д. Голод), медичне, функціональне (І. Гасюк).

5. Методи державного регулювання: правові (І. Гасюк, Ю. Довгенько), організаційні, соціально-психологічні (С. Вавренюк, І. Гасюк), адміністративні, економічні (С. Вавренюк, І. Гасюк, Ю. Довгенько, Ю. Мічуда, Н. Ярова), аналітичні (С. Вавренюк), організаційно-правові, переконання та заохочення (Н. Ярова). При цьому пропонується І. Гасюком перелік методів [2, с. 27], радше за все, належить до засобів державного регулювання.

6. Засоби державного регулювання: пряме, непряме й децентралізоване державне фінансування спорту (С. Альошин, В. Хаваліц); визначення стратегічних цілей розвитку галузі, що мають бути відображені в цільових програмах, індикативних планах; формування державних замовлень та укладання контрактів на виконання робіт або надання послуг фізкультурно-спортивного характеру; підтримка державою цільових регіональних програм, замовлень або контрактів; установлення нормативних вимог до якості послуг та сертифікації технології процесу надання послуг; визначення правових та адміністративних обмежень і заборон щодо випуску або надання відповідних видів послуг, що є надзвичайно травмонебезпечними; ліцензування, квотування, патентування; державне асигнування і дотації; встановлення державних стандартів та нормативів; створення розгалуженої мережі державних закладів фізичної культури та спорту; оподаткування та систему податкових пільг; регулювання цін та рівня їх співвідношення; плату за ресурси, відсоткові ставки за кредит і кредитні пільги; митне регулювання експорту, імпорту, валютного курсу та умов обміну валют для виробників товарів, обладнання фізкультурно-спортивного призначення (І. Гасюк); Концепція загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури та спорту (М. Калина); програма ТОП, продаж прав на трансляцію, олімпійська монетна програма (Н. Сітнікова) тощо.

Важливою запорукою підвищення практичної й наукової цінності майбутніх дисертаційних досліджень є належне формулювання їхньої теми.

Передусім слід визначитись з формою регуляторного впливу держави. Нині науковців обирають різні варіанти: державна політика (І. Гасюк, О. Кузьменко, С. Моїсеєва, Ю. Наконечний, Н. Сітнікова), державне управління (С. Вавренюк, І. Гасюк, М. Калина, В. Кононович, К. Кудлата, О. Кузьменко, І. Шевчук), державне

регулювання (С. Ліщук, Ю. Наконечний, І. Рибчич, Н. Сітнікова, Н. Суханова). Прихильники формування та реалізації державної політики зосереджуються на визначенні “напрямку дій та регуляторних заходів, що здійснюються державним органом чи його представниками” [1]; державного управління (регулювання) – прямому (опосередкованому) втручанні органів державної влади в діяльність об’єкта впливу заради вирішення заздалегідь визначеної мети; державної підтримки – допомозі у реалізації переважно некомерційних проектів.

Переважній більшості юридичних і фізичних осіб, які мають пряме чи опосередковане відношення до сфери фізичної культури та спорту, непритаманні державна форма власності та безпосередня адміністративна підпорядкованість органам публічної влади, а тому слід вести мову саме про державне регулювання розвитку цієї сфери. Водночас, попри суспільну значущість гарного фізичного стану учнів навчальних закладів, успіхів вітчизняних професійних й аматорських спортсменів/команд тощо, держава неспроможна самотужки належним чином фінансувати проведення знакових спортивних заходів, а також навчання, тренування та участь у змаганнях спортсменів; саме тому актуалізується питання поживлення державної підтримки соціально значимих проектів у сфері фізичної культури та спорту.

Не менш важливим є вибір об’єкта державного регулювання. Нині науковці обирають різні варіанти: фізична культура та спорт (О. Алікова, С. Вавренюк, І. Гасюк, В. Горбачов, М. Калина, В. Куделко, К. Кудлата, О. Кузьменко, В. Кононович, С. Моїсеєва, С. Нікітенко, М. Олійник, Г. Путятіна, Ю. Репкіна, І. Рибчич, Н. Суханова, М. Трубіна, І. Шевчук), спорт вищих досягнень (Ю. Довгенько, М. Дудчук, С. Ліщук, В. Лукашук, Ю. Мічуда, С. Нікітенко, Ю. Репкіна, Н. Сітнікова, М. Ткалич), масовий спорт (І. Гасюк, М. Дудчук, І. Шевчук, Н. Ярова), фізичне виховання (О. Алікова, В. Кононович, О. Кузьменко, П. Мартин, Ю. Наконечний, І. Рибчич) на рівні навчальних закладів (С. Вавренюк, Ю. Наконечний), району (В. Куделко), регіону (К. Кудлата, Ю. Наконечний, І. Шевчук) та держави (С. Вавренюк, І. Гасюк, М. Калина, В. Кононович, О. Кузьменко, С. Ліщук, С. Моїсеєва, І. Рибчич, Н. Сітнікова, Н. Суханова); фізкультурно-спортивні (С. Вавренюк, Ю. Мічуда, С. Нікітенко), фізкультурно-оздоровчі (П. Мартин, І. Рибчич), спортивно-оздоровчі послуги (І. Міщенко); проведення знакових спортивних змагань (Е. Букін, Т. Васильців, А. Скрипник) тощо.

Об’єктом регуляторного впливу держави є “суб’єкти, результати, процеси та/або явища” [4, с. 56]. Зважаючи на специфіку досліджуваної проблематики, об’єктом державного регулювання може бути:

- розвиток фізичної культури та спорту як сфери діяльності;
- розвиток окремих складових цієї сфери національної економіки (спорту вищих досягнень, спорту для всіх; фізичного виховання);
- розвиток окремих видів спорту (літніх, зимових, олімпійських, неолімпійських, для людей без вад здоров’я, для інвалідів (дефлімпійських, паролімпійських) тощо); розвиток фізичного виховання в навчальних закладах (залежно від їх рівня, статусу тощо); фізична підготовка особового складу Збройних сил України (інших силових структур держави);
- забезпечення (інституціональне, кадрове, матеріально-технічне, медичне, науково-методичне, нормативно-правове, фармакологічне, фінансове) розвитку окремих видів спорту (зокрема, допінг-контроль, натуралізація, реабілітація спортсменів);
- фінансування будівництва об’єктів спортивної інфраструктури; ефективне використання цих об’єктів;
- успішне проведення мегаподій (олімпійських ігор, світових і європейських чемпіонатів, міжнародних змагань);

- сприяння успішному виступу вітчизняних спортсменів на змаганнях (передусім, міжнародних);
- фізкультурно-оздоровча діяльність; забезпечення здорового способу життя населення;
- реформування системи державного управління розвитком фізичної культури та спорту; взаємодія з національними та міжнародними спортивними організаціями (комітетами, федераціями...);
- розвиток суміжних до спорту галузей/сфер національної економіки (виробництво спортивного спорядження та інвентарю, транспортного й готельного господарства) тощо.

Висновки. Дисертаційні дослідження відрізняються: 1) своїм *статусом* (на здобуття наукового ступеня доктора чи кандидата наук), *науковим напрямом* (державне управління, економіка, історія, педагогіка, право, соціальні комунікації, соціологія, фізичне виховання та спорт), *предметом дослідження, підходами до вирішення конкретної проблеми* тощо; 2) прямим, дотичним та опосередкованим відношенням до проблеми державного регулювання розвитку фізичної культури та спорту.

Перспективними напрямками дисертаційних досліджень є: *на здобуття наукового ступеню доктора наук з державного управління* – формування чи реалізація державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту у її взаємозв'язку з іншими галузями та сферами національної економіки, або ж механізми державного регулювання розвитку окремих складових цієї сфери; *кандидата наук з державного управління* – реформування системи державного управління розвитком фізичної культури та спорту; механізми державної підтримки проведення в Україні спортивних мегаподій; державне фінансування будівництва об'єктів спортивної інфраструктури; механізми (забезпечення) державного регулювання розвитку окремих видів спорту; механізми державного регулювання розвитку фізичного виховання в навчальних закладах; державне управління фізичною підготовкою особового складу Збройних сил України; механізми державного регулювання розвитку суміжних до спорту галузей/сфер національної економіки; механізми державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності; державна політика щодо забезпечення здорового способу життя населення. Пропонований перелік не є вичерпним і може бути доповнений авторськими темами, запропонованими здобувачами та їхніми науковими керівниками.

Продовження наукових розвідок за даною проблематикою сприятиме подальшому розвитку фізичної культури та спорту в країні, у т.ч. за рахунок поліпшення регуляторного впливу держави на цю сферу.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. *Гасюк І. Л.* Механізми державного управління фізичною культурою та спортом в Україні : автореф. дис. ... д.держ.упр. : спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / І. Л. Гасюк. – К., 2013. – 42 с.
3. *Мельниченко О. А.* Залучення підлітків до занять спортом як складова державної гуманітарної політики / О. А. Мельниченко, Р. О. Сорокін // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали VII регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. – Дніпропетр. : Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 263–265.
4. *Мельниченко О. А.* Управління структурними зрушеннями : підручник / О. А. Мельниченко. – Х. : Оберіг, 2013. – 300 с.
5. *Сітнікова Н. С.* Розвиток сучасного літнього олімпійського руху в Україні та проблеми його підтримки державою / Н. С. Сітнікова // Право та державне управління. – 2011. – № 2. – С. 145–149.

Надійшла до редколегії 31.03.2016 р.